

УДК 334.734:631.115.8

Ушкаренко Ю.В.*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної теорії та
міжнародних економічних відносин
Херсонського державного університету***Зеленський М.М.***студент
Херсонського державного університету*

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ЕФЕКТ КООПЕРАТИВНОЇ СИСТЕМИ ВЗАЄМОДІЇ

Стаття присвячена питанням синергізму в системі кооперації. Розглянуто ознаки синергії та умови для вияву синергетичного ефекту. Акцентовано увагу на доцільності застосування синергетичного підходу під час здійснення господарської діяльності кооперативів, оскільки це дасть додаткові переваги підприємству в конкурентній боротьбі.

Ключові слова: синергетика, синергетичний ефект, кооперативна система взаємодії, кооперація, кооператив, самоорганізація, взаємодія.

Ушкаренко Ю.В., Зеленський М.М. СИНЕРГЕТИЧЕСКИЙ ЭФФЕКТ КООПЕРАТИВНОЙ СИСТЕМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

Статья посвящена вопросам синергизма в системе кооперации. Рассмотрены признаки синергии и условия для выявления синергетического эффекта. Акцентируется внимание на целесообразности применения синергетического подхода при осуществлении хозяйственной деятельности кооперативов, поскольку это даст дополнительные преимущества предприятию в конкурентной борьбе.

Ключевые слова: синергетика, синергетический эффект, кооперативная система взаимодействия, кооперація, кооператив, самоорганизация, взаимодействие.

Ushkarenko Y.V., Zelenskiy M.M. SYNERGETIC EFFECT OF COOPERATIVE SYSTEM OF INTERACTION

The article is devoted to synergy's issues in the system of cooperation. The synergy's attributes and conditions for the manifestation of synergistic effect are considered. Attention is drawn to the expediency of using a synergistic approach in the implementation of economic activities of cooperatives, as it will provide additional advantages to the enterprise in the competition.

Keywords: synergetic, synergistic effect, cooperative system of interaction, cooperation, cooperative, self-organization, interaction.

Постановка проблеми. Кооперативи можуть створюватися й ефективно функціонувати та розвиватися лише на основі правильного розуміння і використання синергетичних принципів самоорганізації та самоуправління в сучасному правовому середовищі, взаємодіючи із закладами правової, соціальної держави та самоорганізованими структурами громадянського суспільства. Варіант реакції на комбінований вплив двох або декількох факторів, який характеризується тим, що ця дія перевищує дію кожного окремого фактора, отримав назву синергізму, синергії (або синергетичного ефекту).

Синергетичний ефект настає в результаті самоорганізації складних систем. Такою системою є ринкова система, яка характеризується дуже складними відносинами всіх суб'єктів ринку. Однією з форм таких відносин є кооперація. Кооперація – це самоорганізація з широкими зв'язками між підприємствами – членами кооперативів з постачальниками ресурсів і споживачами продукції і між членами в кооперативі, з широкою мережею прямих та зворотних зв'язків між попитом і пропозицією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін «синергетика» походить від грецького слова, яке означає «діючий разом». Запропонований німецьким фізиком Г. Хакеном, цей термін акцентує увагу на погодженості взаємодії частин під час утворення структури як єдиного цілого [1, с. 10]. Він підкреслював, що синергійність включає явища, які виникають від сумісної дії декількох різних факторів, кожний з яких окремо до цього явища не приводить [2]. Синергетичний ефект пов'язаний, зокрема, з тим, що комбіноване використання кількох взаємоузгоджених стратегій виявляється кориснішим, аніж ізольоване впровадження якоїсь однієї. Адже при

цьому різні фактори так впливають один на одного, що здатні разом досягти більшого, ніж за окремого їх застосування.

І. Ансофф запропонував синергію коротко записувати як «ефект, коли $2 + 2 = 5; 6; \dots; N$ » [3, с. 123]. Ця формула показує, що сумарна віддача від кількох факторів може бути вищою, ніж сума показників незалежного їх використання. Оскільки постійно йдеться про комбінацію факторів виробництва, то тут урахування синергетичних ефектів набуває стратегічного значення.

Методологічну основу синергетичного способу пізнання становлять дослідження «законів і закономірностей глобальної еволюції будь-яких відкритих нерівноважних систем, головною рисою яких є нестійкість, нерівноважність і нелінійність» [4, с. 44-51]. Учені, що досліджують проблеми синергетики, виокремили два основні типи матеріальних систем:

1) замкнені, в яких протікання процесів приводить до встановлення рівноважного стану (його найважливішими ознаками є лінійність і рівноважність), який за певних умов може розвиватися у бік посилення неупорядкованості та навіть хаосу;

2) відкриті (головними ознаками яких є нелінійність і нерівноважність), в яких протікання процесів за певних обставин сприяє появі упорядкованих структур, тобто посиленню самоорганізації [5, с. 94].

Постановка завдання. Мета статті – за допомогою синергетичного підходу обґрунтувати системний розвиток кооперативного сектору з виокремленням структуроутворювальних чинників формування багаторівневої кооперативної системи. Під час дослідження було використано монографічний метод, метод соціометричного обстеження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кооперативне підприємство взаємодіє з ринковими суб'єктами, які можна розділити на три групи: ринкові суб'єкти, що негативно впливають на діяльність підприємства, суб'єкти, які займають нейтральну позицію, а також зацікавлені у результатах роботи підприємства елементи ринкового проекту. Третя група ринкових суб'єктів разом із кооперативним підприємством становлять кооперативну систему взаємодії. Вивчення кооперативної системи взаємодії дає змогу дійти висновку про її багатоаспектність.

Кооперативна система взаємодії – це система взаємної підтримки ринкових елементів у ланцюгу їх відносин. Можна виокремити такі основні елементи кооперативної системи взаємодії, як підприємство-інтегратор, постачальники матеріальних ресурсів, конкуренти, посередники, споживачі. Структуру кооперативної системи взаємодії можна розглядати на рівні окремих систем, таких як система взаємодії кооперативного підприємства з постачальниками, з посередниками, зі споживачами, з конкурентами (рис. 1).

Згідно з методологією синергетики можна вважати, що у кооперативній системі взаємодії повинен утворюватися синергетичний ефект. Формування цього ефекту залежить від координації між ринковими суб'єктами та кооперативним підприємством, що зумовлюється синергетичними зв'язками, тобто такими зв'язками інтеграції, що спричиняють появу додаткового ефекту.

Слід відзначити, що синергетичні зв'язки характерні саме для кооперативних систем взаємодії, бо останні і формуються задля цього. На етапі створення окремих систем кооперативної системи взаємодії метою є досягнення синергетичного ефекту у відповідних системах. Далі синергетичний ефект виходить за межі окремих систем, тобто підвищується його рівень. Утворюється ефект підсилення зв'язку однієї системи з іншими в межах кооперативної системи взаємодії.

Рис. 1. Синергетичний ефект кооперативної системи взаємодії
Джерело: власні дослідження

Під час розгляду синергетичного ефекту кооперативної взаємодії необхідно звернути увагу на економічні відносини між партнерами на засадах взаємної вигоди. Для існування взаємовигідних відносин мають бути досконаліми політичні, законодавчі, економічні, соціальні, правові й інші умови. В Україні для сільськогосподарських товаровиробників створилося несприятливе конкурентне середовище: індивідуалістичні, егоїстичні, часто кримінальні інтереси переважають над гуманістичними, цивілізованими ринковими відносинами. Законодавче регулювання цих відносин не досконале. Ринок агропромислової продукції і ринок послуг, що обслуговують сільськогосподарську галузь, монополізовані, інфраструктура ринку не сформована. Політична ситуація в країні нестабільна, відбувається часта зміна влади на всіх рівнях, процвітає корупція. Державне регулювання ринку неефективне. Тому роль «невидимої руки» і дія вільного ринкового ціноутворення не забезпечує ні економічну, ні соціальну справедливість для сільськогосподарських товаровиробників. Кооперація є однією з форм протидії цим процесам, формою самоорганізації та взаємодії. Саме завдяки кооперативним зв'язкам вона є не механічною сумою індивідів, а цілісною організаційною системою, що здатна ефективно розвиватися.

Для досягнення високого синергетичного ефекту безпосередньо в кооперативах потрібно забезпечити виконання низки умов:

1. Єдність цілей його членів.
2. Спеціалізація кооперативу на певних видах діяльності, відповідність її структури виробництва його членів.
3. Кооператив повинен мати достатній обсяг замовлень від своїх членів на надання послуг та достатній рівень фінансового і матеріально-технічного забезпечення.
4. Чітке дотримання зобов'язань членами кооперативу щодо участі в його діяльності.
5. Процес організації кооперативу має складатися з кількох послідовних етапів, жоден з яких не може бути пропущений без ризику для досягнення його цілей. При цьому потрібно враховувати реальні внутрішні і зовнішні умови, які склалися, відповідність цілей можливостям і потребам членів.
6. Умови надання послуг кооперативом мають будуватися на неприбутковій основі за собівартістю в сільськогосподарських обслуговуючих кооперативах.
7. Оцінка економічної ефективності діяльності кооперативу має здійснюватися через покращення показників діяльності у підприємствах-членах.
8. Члени управляють кооперативом на демократичних засадах.
9. Досконало розроблений Статут і Правила господарської діяльності та їх дотримання – необхідна умова демократичного управління та ефективної діяльності кооперативу й одержання позитивного синергетичного ефекту.
10. Управління в кооперативі вимагає досвіду, професійних знань і високої кваліфікації та культури управлінського персоналу.

Синергетичний ефект залежить також від того, чи є негативні факти у взаємодії між членами кооперативу та між членами

і кооперативом. У взаємодії між членами кооперативу, особливо на початковому етапі його діяльності, можуть мати місце:

- неоднакова підготовленість у питаннях кооперації; неоднакове ставлення до розміру вступних і пайових внесків;
- небажання ризикувати власним майном і коштами;
- бажання одержувати послуги без обов'язку відповідати за зобов'язаннями кооперативу;
- недовіра до ефективності діяльності кооперативу;
- побоювання, що керівництво кооперативу буде зловживати владою;
- протилежність позицій щодо шляхів подолання наявних у сільському господарстві проблем.

Значну роль у знятті цих протиріч і подальшій діяльності кооперативу відіграють: лідер; демократична процедура прийняття рішень і контролю; мінімізація внесків на створення кооперативу, мінімальні адміністративні витрати; повна довіра між членами в кооперативі.

Кооперація створює певні сприятливі умови для вияву синергетичного ефекту. Цей факт підтверджує проведене опитування на предмет виявлення аргументів на користь створення кооперативу, яке показало, що кооператив:

- дає можливість використати і посилити дію наявних (приватна власність, економічна свобода, інше) та створити нові сприятливі умови господарювання і краще адаптуватися до несприятливих умов господарювання за обмеженої ролі держави;
- забезпечує можливість повніше реалізувати приватний інтерес у сфері виробництва й одержати додаткові вигоди від спільної діяльності в інших сферах агробізнесу;
- забезпечує можливість участі малих сільськогосподарських підприємств у більш масштабному агробізнесі у спільних видах діяльності;
- надає послуги за собівартістю;
- всі доходи від діяльності кооперативу після компенсації витрат повертаються його членам;
- фінансові операції в межах кооперативної діяльності не мають оподатковуватись;
- створює можливість залучення до роботи в кооперативі висококваліфікованих спеціалістів;
- зменшує ступінь конкуренції, сприяє відносинам взаємодопомоги та співробітництва між членами кооперативу;
- дає можливість створювати й контролювати певною мірою канали постачання ресурсів і збут продукції та впливати на ринкову ціну;
- дає можливість сільськогосподарським товаровиробникам протистояти посередницьким, торговим і фінансовим структурам;
- сприяє підвищенню економічної ефективності господарювання своїх членів;
- може сприяти підвищенню інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств;

– сприяє соціальному розвитку сільських територій, виступаючи системоутворюючою організацією на селі;

- у перспективі за рахунок створення вертикально інтегрованих об'єднань кооперативів їх члени зможуть використовувати переваги великомасштабної концентрації агробізнесу як на галузевому ринку, так і в зовнішньоекономічній діяльності;
- за допомогою сільськогосподарської обслуговуючої кооперації сільськогосподарські товаровиробники можуть створити цілісну систему, що здатна адаптуватися до ринкових умов на принципах саморегуляції та обмеженого втручання держави.

Висновки з проведеного дослідження. У результаті проведеного дослідження встановлено, що для досягнення позитивного синергетичного ефекту необхідно забезпечити високий рівень участі сільськогосподарських товаровиробників у кооперативному секторі; послідовне нарощування концентрації надання послуг зі збуту продукції, переробки, постачання засобів виробництва в кооперативах і кооперативних об'єднаннях; дотримання основних економічних і організаційних принципів діяльності кооперативів; вдосконалення законодавчого регулювання діяльності кооперативного сектору економіки, включаючи порядок оподаткування кооперативів. Кооперація має стати основною ознакою аграрного сектору економіки України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Грабар І.І. Синергетика економічних систем: навчальний посібник / І.Г. Грабар, Є.І. Ходаківський, О.В. Вознюк, Л.Ю. Возна. – Житомир, 2003. – 244 с.
2. Хакен Г. Основные понятия синергетики / Хакен Г. // Синергетическая парадигма. Многообразие поисков и подходов. – М., 2000. – 207 с.
3. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф; [пер. с англ. под ред. Ю.Н. Каптуревского]. – СПб: «Питер», 1999. – 416 с.
4. Мочерний С.В. Синергетичний підхід в економічному дослідженні / С.В. Мочерний // Економіка України. – 2001. – № 5. – С. 44-51.
5. Мочерний С.В. Методологія економічного дослідження / С.В. Мочерний – Львів: Світ, 2001. – 416 с.
6. Білоус В.С. Синергетика та самоорганізація в економічній діяльності / В.С. Білоус – К.: КНЕУ, 2007. – 376 с.
7. Рузакин Г. Самоорганизация и организация экономики / Г. Рузакин // Вопросы экономики. – 1993. – № 11. – С. 31.
8. Занг В.Б. Синергетическая экономика. Время и перемены в нелинейной экономической теории / В.Б. Занг – М.: Мир, 2000. – 335 с.
9. Молдаван Л.В. Основні закономірності розвитку обслуговуючих кооперативів в Україні / Молдаван Л.В. // Вісник Полтавського ДСГП. – 2001. – № 5-6. – С. 16-18.
10. Albek S., Schultz C. On the Relative Advantage of Cooperatives // Economics letters. – 1998. Vol. 59. – P. 397-401.
11. Aschhoff G. The German Cooperative System / G. Aschhoff, E. Henningsen. – Frankfurt am Main – 1986. – P. 160.
12. Barton David G. 1. What is cooperative 2. Principles / Cooperatives in Agriculture / Edited by David Cobia. – Englewood Cliff, New Jersey: Prentice Hall, 1989. – P. 1-34.